

IRAK'TA ABD İŞGALİNDEN GERİYE NE KALDI?

BİLGAY DUMAN

Irak Çalışmaları Koordinatörü **ORSAM**

“

ABD işgalinin ülkenin sosyolojik yapısından devlet yönetimine kültüründen ekonomisine verdiği zarar ve ortaya çıkardığı etki uzun yıllar telafi edilemeyecek boyutta olduğu görülmektedir. Zira 2021 yılına kadar Irak'ta 200 binden fazla sivilin hayatını kaybettiği hesaplanmaktadır.

”

Irak'ta Nisan 2021 itibarıyla Amerika Birleşik Devletleri (ABD) işgalinin 18. yılı geride kalırken, Irak'ta bıraktığı izler hâlen varlığını korumaktadır. ABD'nin 20 Mart 2003'te başlattığı işgalde sadece Bağdat'ta 6 milyon hurma ağacı kestiği ve yaktığı bilinmektedir. Savaşın doğaya verdiği zarar öyle bir hâle gelmiştir ki savaş nedeniyle

Bağdat'taki hava durumunun değiştiği bile söylenmektedir. Bu pek çok kişiye abartılı bir yorum gibi gelse bile ABD işgalinin ülkenin sosyolojik yapısından devlet yönetimine kültüründen ekonomisine verdiği zarar ve ortaya çıkardığı etki uzun yıllar telafi edilemeyecek boyutta olduğu görülmektedir. Zira 2021 yılına kadar Irak'ta 200 binden fazla sivilin hayatını kaybettiği hesaplanmaktadır. Irak devleti ve halkının ciddi bir güven ve güvenlik problemi ile karşı karşıya olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

ABD'İN IRAK İŞGALİNİN ETKİLERİ

Bugün Irak toplumunun belki de en belirgin özelliği güvensizliktir. Irak halkı artık en başta kendine olan güvenini kaybetmiştir. Bu güvensizliğin tümevarımsal bir biçimde bireyden topluma ve devletin en üst kademesine kadar sırayet ettiği söylenebilir. Bu anlamıyla Irak halkının toplumsal bir tükenmişlik sendromu içerisinde olduğu görülmektedir. Bu tükenmişlikte

ABD'nin işgal yönetimi ve yeni devlet düzeninin de büyük payı olduğu yadsınmaz. ABD'nin oluşturduğu yönetim düzeni ve siyasetin doğası etnik ve mezhepsel temele dayanmaktadır. Bununla birlikte on yıllarca güçlü merkezî otoriteler tarafından yönetilmiş Irak halkının hiç alışık olmadığı bir biçimde federalizm gibi bir uygulamaya yönlendirilmesi de toplumsal kimliğin minimize olmasına sebebiyet vermiştir. Irak toplumundaki aşiret bağları, coğrafi bağlılık ve toplumsal muhafazakârlık hâlen üst seviyededir. Ayrıca on yıllardır güçlü otoriter rejimlerle yönetilen bir halk vardır. Yani Irak toplumu güçlü, otoriter yönetim şeklini içselleştirmiş durumdadır. Bu içsel durum, bir anda ABD işgali sonrası federal yapı ile bir arada düşünüldüğünde yerel kralıklar ülkesini ortaya çıkardığını söylemek yanlış olmayacaktır. ABD işgali sonrası güçlenen etnik, dinî ya da mezhepsel alt kimliklerin yanı sıra aşi-

retçilik, bölgeselcilik gibi yan etkenler federal yapıyla birlikte yerleşmeyi beraberinde getirmiştir. Yani her grup güçlü olduğu bölgenin kralı konumuna gelmiştir. Bu durum Irak'ın tarihsel özüne dönüşünü çağrıştırmaktadır.

“

ABD ve İran'ın ülkedeki siyaseti yönlendirdiği ve bu ikilinin üzerinde anlaşabildiği kişilerin hükümeti kurabildiği görülmektedir. Ancak bu durumun devleti çöküşe götürdüğü görülmektedir.

”

Zira tarihteki ilk şehir devletlerinden biri olan Sümerler, bugünkü Irak topraklarında kurulmuştur. Nitekim bugünkü Irak toprakları tam bir medeniyet havzasıdır. Tarihe yön vermiş Sümerler, Akadlar, Asurlar, Babiller gibi devletlerin tamamının izlerini Irak topraklarında görmek mümkündür. Ancak ABD işgali sonrası ortaya çıkan sosyal ve siyasal di-

namiklerin bu tarihi reddedercesine bir seyir izlediği görülmektedir. Nitekim ABD işgali Irak'ı tam bir kaos devletine dönüştürmüş durumdadır. Ülkedeki hizipleşme had safhadadır. Ortak yönetim kültürünün neredeyse yok olduğunu söylemek mümkündür. Her ne kadar ABD işgalinden bu yana kurulan hükümetlerde Irak'taki bütün kesimlerin temsil edilmesini sağlayacağı düşünülen ve parlamentoya girmeye hak kazanan bütün kesimlerin yer aldığı “ulusal birlik hükümetleri” kurulmuş olsa da uzlaşa ve ortak yönetim bilincine ulaşılabilmiş değildir. Bütün kesimler elde ettikleri makamı grupsal çıkarları için kullanmış ve kullanmaya devam etmektedir. Bu anlamıyla ortak bir devlet kimliğinden bahsetmek zordur. Ayrıca bugüne kadar kurulan hükümetlerin tamamı muhalefetsiz hükümetlerdir. Parlamentoda yer alan bütün gruplar hükümet içerisinde yer alması nedeniyle hükümetin işlerini denetleyecek bir mekanizma da oluşmamıştır. Ancak hükümet içerisindeki pozisyonundan memnun olmayan ya da istediklerini alamayan gruplar hükümet içi muhalefet yapmakta ve böylece hükümet işlemez hâle gelmektedir. Bu durumun Irak'ı dış müdahaleye de açık hâle getirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. ABD ve İran, Irak'taki her süreçte etkili başat

IRAK'TAKİ ÇOK BOYUTLU VE DERİN POLİTİK-EKONOMİK SORUNLAR

En basit kamu hizmetleri dahi sağlanamamaktadır. 1 Ekim 2019' dan beri süregelen protesto gösterilerindeki en temel talepler de kamu hizmetlerinin sağlanması, işsizlik sorununa çözüm bulunması, yolsuzluğun giderilmesi gibi yaşama dair beklentiler olmuştur. Örneğin Birleşmiş Milletler (BM) verilerine göre, yaklaşık 40 milyon nüfusa sahip Irak'ta 7,3 milyon kişinin sağlık servislere ulaşımı sıkıntılıdır. Bu rakam Irak nüfusunun neredeyse %20'sini oluşturmaktadır. Dünyada pek çok ülkede rastlanmayan hastalıklar Irak'ta salgına dönüşebilmektedir. Irak'ta herhangi bir sağlık sigortası sistemi de bulunmamaktadır. Hastaneler, hastane kapasitesi

aktörler konumundadır. Suudi Arabistan ve Körfez ülkelerinin de mezhep temeli üzerinden Irak'ta pozisyon almaya çalıştığı görülmektedir. Diğer taraftan Çin ve Rusya'nın da küresel ekonomi ve enerji konusunda Irak'ta konumlandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Türkiye ise dengeli ve istikrar sağlayıcı faktör olma çabası içerisinde. Ancak bugüne kadar ABD ve İran'ın ülkedeki siyaseti yönlendirdiği ve

bu ikilinin üzerinde anlaşabildiği kişilerin hükümeti kurabildiği görülmektedir. Ancak bu durumun devleti çöküşe götürdüğü görülmektedir.

teleri, ilaçlara ulaşım oldukça sınırlıdır. Bu yüzden Iraklıların büyük bölümü önemli hastalıkların tedavisi için Türkiye, İran, Azerbaycan, Hindistan gibi ülkeleri tercih etmektedir.

“

Irak'ta devlet elektriği vilayetten vilayete farklılık gösterse de gün içerisinde en fazla 20 saat verilebilmektedir. Yani elektriğin tam gün sağlanabildiği bir bölgenin olmadığını söylemek mümkündür. Bazı vilayetlerde bu sürenin 10 saatin altına düştüğü bilinmektedir.

”

Öte yandan, Irak'ta neredeyse 10 milyon insanın su kıtlığıyla karşı karşıya olduğu hesap edilmektedir. Bu rakamın 2030'da 13 milyona ulaşabileceği söylenmektedir. Su kıtlığının yanı sıra su kirliliği, çölleşme gibi problemler de ciddi boyutta ulaşmış durumda-

dır. Ayrıca Irak'ta devlet elektriği vilayetten vilayete farklılık gösterse de gün içerisinde en fazla 20 saat verilebilmektedir. Yani elektriğin

tam gün sağlanabildiği bir bölgenin olmadığını söylemek mümkündür. Bazı vilayetlerde bu sürenin 10 saatin altına düştüğü bilinmektedir. Diğer taraftan işgal, savaş ve şiddetin en fazla zarar verdiği alanlardan birinin de eğitim olduğu görülmektedir. BM verilerine göre, Iraklıların beşte birinin okur-yazarlığı yoktur. Kadınlarda bu oran %24'e çıkarken, erkeklerde %11 civarındadır. Bu anlamıyla işgal ve savaşın kadınlar üzerindeki etkisinin daha fazla olduğu görülmektedir. 2003'ten sonra savaş, terör ve şiddet nedeniyle yaklaşık 2,5 milyon kadının dul olduğu bilinmektedir. İş gücüne katılım sağla-

yabilecek olan kadınların %55'ten fazlasının da işsiz olduğu söylenmektedir. Bununla birlikte BM verilerine göre, kadınların sadece %17'si iş gücüne katılım sağlayabilmektedir. İş gücüne katılım sağlayabilen kadınların yaklaşık %70'i de tarımsal iş gücüne katılmaktadır. Her ne kadar kadınlar toplumda geri planda tutulsa da işgal sonrası siyasete katılım sağlamaları için pozitif ayrımcılık yapılmaktadır. Irak Anayasası'na göre, her 4 milletvekilinden biri kadın olmak zorundadır. Yani kadınlar için %25'lik bir kota sağlanmıştır. Bu kota Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nde (IKBY) %30'dur. Ancak Irak nüfusunda kadın erkek ortalaması neredeyse eşittir. Ama toplumsal yaşamda aynı eşitliğin olduğunu söylemek mümkün değildir. Nitekim Irak yasaları diğer eş ya da eşlerin iznine tabi olarak birden fazla evliliğe izin vermektedir. Ancak Irak toplumunda neredeyse her 5 kadından birinin şiddete maruz kaldığı düşünüldüğünde ikinci veya daha fazla eş talep eden erkeğin baskısını kaldırması zor görünmektedir.

“

Birleşmiş Milletler verilerine göre 25 yaş altı nüfus Irak nüfusunun %60'ını, 35 yaş altı nüfus neredeyse %75'ini oluşturmaktadır. Ancak Irak devletinin bu genç nüfusu iyi yönetemediğini söylemek mümkün değildir. Irak adeta bir genç işsizler ordusuna sahiptir. Genç nüfusun %40'ının işsiz olduğu hesaplanmaktadır.

”

Öte yandan, Irak toplumunun en önemli özelliği son derece genç bir nüfusa sahip olmasıdır. Birleşmiş Milletler verilerine göre 25 yaş altı nüfus Irak nüfusunun %60'ını, 35 yaş altı nüfus neredeyse %75'ini oluşturmaktadır. Ancak Irak devletinin bu genç nüfusu iyi yönetemediğini söylemek mümkün değildir. Irak adeta bir genç işsizler ordusuna sahiptir. Genç nüfusun %40'ının işsiz olduğu hesaplanmaktadır. Kamu sektörü, Irak'taki en büyük iş kolu olarak ön plana

çıkılmaktadır. Kamunun tüm iş sektörleri arasındaki oranının %60 olduğu bilinmektedir. Bu yüzden devlet büyük bir iş kapısı olarak görülmektedir. Nitekim hizipler arasındaki mücadelenin temellerinden birini de bu oluşturmaktadır. Devlette elde edilecek pozisyonun, grup taraftarları ya da aşiret üyeleri için bir iş kapısı ve rantın devamının garantisi olarak görüldüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. Zira Irak'ta devlet yapısındaki bozuk düzen, hizipçilik

ve nepotizmin ülkeyi büyük bir çıkmaza sürüklediği söylenebilir. Irak, Uluslararası Şeffaflık Örgütü'ne göre yolsuzluk indeksi açısından 12. sıradadır. Yani şeffaflık indeksinde 180 ülke içerisinde 168. sıradadır. ABD işgali ve yıllardır devam eden savaş ülke ekonomisini de harap etmiş durumdadır. 2003'ten bu yana 450 milyar dolar kamu fonunun kayıp olduğu hesap edilmektedir. 2009 yılından başlayarak Irak dinarı yabancı para birimlerine karşı %1500'leri bulan

oranlarda devalüasyon yaşamıştır. Bu yüzden Irak'ta milli yatırım ve yapılanma neredeyse yok gibidir. Bazı istatistiklere göre Irak'taki binaların neredeyse %70'i 30 yıl önce yapılmıştır. IMF verilerine göre sadece son bir yılda Irak ekonomisi %11 daralmıştır.

Irak'ta savaşın ortaya çıkardığı yıkım da inanılmaz boyutlardadır. Özellikle 2014'te IŞİD'in kontrolü altına giren ve 2017'ye kadar süren savaşın yaşandığı bölgelerdeki yı-

kım telafi edilmesi zor bir noktaya gelmiştir. 2017'de dönemin Irak Başbakanı Haydar el-Abadi, IŞİD'e karşı zafer kazanıldığını açıklarken IŞİD'den zarar görmüş bölgelerin yeniden yapılandırılması için 100 milyar dolardan fazla bir bütçeye ihtiyaç duyduklarını da dile getirmiştir. Bu rakam neredeyse tüm Irak bütçesine yakın bir miktardır. Ayrıca IŞİD nedeniyle hâlen yaklaşık 1 milyondan fazla kişi de göçmen durumundadır ki Irak IŞİD tehdidini hâlâ da atlatabilmiş durumda değildir. 2019'un yaz aylarından beri IŞİD'in Irak'taki eylemlerinde ciddi bir artış görülmektedir. Irak'taki kaotik ortam IŞİD'in rahat eylem yapması için ciddi bir zemin hazırlamakta ve kaos ile şiddet birbirini beslemektedir. Bu durumun Irak'ta kısır bir döngüye dönüştüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. Bu anlamıyla Irak'ın "yerli ve milli" çıkış stratejine ihtiyacı olduğu görülmektedir. Irak yeniden kendini bulma çabası içerisinde.

1 Ekim 2019'da başlayan ve koronavirüs salgınına rağmen hâlen devam eden protesto gösterileri bunun bir göstergesidir. Irak'taki genç nüfusun yönlendirdiği gösterilerde atılan "İran dışarı", "ABD'yi istemiyoruz", "özgür Irak", "Irak Iraklılarındır", "biz biriz", "mezhepçiliğe, etnik ayrımcılığa, bölünmeye hayır" gibi sloganlar Irak'ın kurtuluş reçetesi olabilir. Ancak öncelikle devlet, yönetim, kimlik, hedef, çıkar gibi meselelerde "ortak" bir anlayış geliştirilmesi gerekmektedir. Irak'ın bu ortaklık kültürüne ulaşmadan başarı şansı neredeyse yok denecek kadar azdır. ■